

УДК 37.01/.09

О. Д. Вєтрова

ПРОБЛЕМА ОБДАРОВАНОСТІ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Поняття „обдарованість” має кілька різних значень: уявлення про спадкові передумови, про рівень розумового розвитку, що характеризує кожну людину тощо. Термін „обдарованість” у найбільш вживаному його значенні передбачає високий рівень розвитку здібностей – загальних (розумових) і спеціальних. Тут важливий саме той факт, що в деяких дітей рівень здібностей значно відрізняється від середнього. Їх ми й називаємо обдарованими. Часто як синонім слова „обдарований” уживають вираз „дуже здібний” або просто „здатний”.

Розуміння обдарованості як тільки інтелектуальної характеристики не відповідає справжньому уявленню про високий розвиток можливостей дитини. Обдарований, незвично розвинений не сам по собі розум людини, обдарована його особистість. Дитина, наділена розвиненими здібностями, інша й за характером, і за сприйняттям світу. Цілісний підхід до обдарованої людини, перш за все до дитини (особливо молодшого шкільного віку) як до особистості, необхідний, щоб зуміти розвинути її здібності, реалізувати її дар.

Діти з неабияким інтелектом відрізняються від багатьох своїх однолітків не стільки за ступенем, скільки за своєрідністю своїх можливостей. Суспільству потрібні люди з найрізноманітнішими видами обдарованості, і ця різноманітність готується й проявляється вже в молодшому шкільному віці.

Розгляду та аналізу особливостей розвитку дітей молодшого шкільного віку присвятили свої праці Н. М. Бібік, Л. І. Божович, Л. А. Венгер, О.К. Дусавицький. Дослідження проблеми обдарованості в дітей молодшого шкільного віку ми можемо прослідкувати в роботах Д. Б. Богоявленської, Ю. З. Гільбуха, В.А. Крутецького, Н. С. Лейтеса, О. М. Матюшкіна, В. О. Моляко, Б. М. Теплова, М. А. Холодної.

Мета – дослідити та проаналізувати проблему обдарованості в дітей молодшого шкільного віку.

Молодший шкільний вік (6/7 – 10/11 років) – період засвоєння та накопичення знань. Успішному виконанню цієї важливої життєвої функції сприяють особливості дітей цього віку: довірливе підпорядкування авторитету, підвищена сприйнятливність, вразливість, наївно-ігрове ставлення до оточення. У молодших школярів кожна із зазначених властивостей є здебільшого позитивним аспектом, і це неповторна своєрідність цього віку.

Деякі з особливостей молодших школярів у наступні роки сходять „нанівець”, інші багато в чому змінюють своє значення. Слід ураховувати

при цьому різний ступінь виразності в окремих дітей тієї чи іншої вікової риси. Висока сприйнятливість до навколишніх впливів, схильність до засвоєння – важливий бік інтелекту, який характеризує розумові здібності й у майбутньому.

У молодшому шкільному віці на перший план виступають готовність і здатність запам'ятовувати, вбирати. Гострота сприйняття, наявність необхідних передумов словесного мислення, спрямованість розумової активності на те, щоб повторити, внутрішньо прийняти, створюють найсприятливіші умови для збагачення і розвитку психіки [1].

Наївно-ігровий характер пізнання, властивий дітям цього віку, виявляє разом з тим величезні формальні можливості дитячого інтелекту. Діти в період життя від 6/7 до 10/11 років дуже легко опановують складні навички й форми поведінки.

Розглянуті особливості, які характерні для молодшого шкільного віку, істотно позначаються на пізнавальних можливостях дітей і зумовлюють подальший хід розвитку. „Іншими словами, – говорить Н. С. Лейтес, – розглянуті риси молодших школярів – це фактори їх вікової обдарованості”.

Щоб зрозуміти, яким є „внесок” тих чи інших вікових властивостей у формування здібностей, слід мати на увазі, що вікові особливості як змінюють, витісняють один одного, але можуть у якійсь мірі й закріплюватися, залишати незворотний слід.

Багато чого в здібностях зростаючої людини залежить від того, що ж збережеться й буде розвинене з тих властивостей, які виступають у різні періоди дитинства, і наскільки позначиться це на рисах інтелекту. Відомо, що темп вікового розвитку не рівномірний. Спостереження ряду психологів (Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидова, Н. С. Лейтеса, В. В. Клименко) за розумовим зростанням учнів протягом ряду років свідчать про такі явища, як прискорення або уповільнення розумового підйому, несподівані „злети” або затримки, причому в кожного свої вікові межі.

Н. С. Лейтес у своїй гіпотезі виникнення обдарованості говорив про те, що ключ до розуміння раннього розквіту інтелекту в тому, що в таких дітей внаслідок дуже швидкого темпу розвитку відбувається зближення, а потім і поєднання в часі вікової чутливості, властивостей вікової обдарованості, що йдуть від різних періодів дитинства. А це, судячи з усього, на якийсь час приводить ніби до подвоєння, а то й багаторазового посилення передумов розвитку інтелекту [1].

Таким чином, вікове явище – своєрідність перебігу розвитку – позначається на підйомі інтелекту, виступає як фактор обдарованості. Щоправда, тільки в частини дітей, які випереджають свій вік, подібна одержимість розумовими заняттями стане стійкою особливістю. В інших таких дітей – за інших рівних умов – невпинна потреба докладати розумові зусилля надалі знизиться, це позначиться й на розвитку здібностей. Ці відмінності в подальшому можна розглядати як підтвердження того, що яскраві прояви дитячої обдарованості багато в

чому залежать саме від вікових особливостей. Такі прояви – той ґрунт, на якому можуть виростати особливі здібності. Але не можна випускати з уваги, що вікова обдарованість далеко не завжди проходить безслідно – вона певним чином позначається на формуванні здібностей. У значної частини дітей з раннім підйомом інтелекту ті розумові здібності, які виявляються в період прискороного розвитку, у тій чи іншій формі зберігаються надалі, примножуються. Незвичність цих дітей виявляється дійсним передвісником їхніх особливих можливостей. Тут риси дитячої обдарованості витримують випробування часом.

Критеріями для виявлення ознак обдарованості в дітей молодшого шкільного віку є: прекрасна пам'ять; яскрава уява; тонка моторна координація; розвинута оперативна пам'ять і логічне мислення; володіння мистецтвом мовної комунікації, оригінальність словесних асоціацій; величезна допитливість; схильність до активного пізнання навколишнього світу; успіх у багатьох починаннях; настанова на творче виконання завдань; володіння основними компонентами вміння вчитися; створення в уяві альтернативних систем; наполегливість у своїх діях, нерідко наближена до самовпевненості; нечіткість у розмежуванні реальності й фантазії; егоцентризм; прагнення до товариства старших дітей та дорослих; гостра реакція на несправедливість; нестриманість почуттів і емоцій.

Обдаровану дитину інколи порівнюють з губкою, що поглинає найрізноманітнішу інформацію та відчуття [5]. Усе сприймаючи й на все реагуючи, така дитина проявляє надмірне захоплення в усьому: емоційних реакціях, інтелектуальних заняттях, суперництві з братами й сестрами, протистоянні дорослим. Вона надмірно рухлива, невгамовна, особливо чутлива до всього – до емоцій і почуттів, звуків, дотиків, запахів тощо. Прагнення обдарованих зрозуміти, дослідити, знайти логіку – така ж важлива риса, як і здатність бачити можливості та альтернативні рішення.

Однією з особливостей обдарованої дитини є спрямованість на досягнення мети, що спричинює їхню впертість і надмірну зосередженість, здатність до перфекціонізму [7]. Якщо результати не відповідають підвищеним внутрішнім стандартам дитини, у неї виникає відчуття незадоволення й неабиякі переживання. Звідси бере початок недовіра до своїх можливостей, і дитина може кинути справу, не закінчивши її. Цьому сприяють і завищені очікування вчителів, амбіції батьків, адже спершу дитина намагається задовольнити референтну групу людей. У неї формуються уявлення, що саме завдяки успіху можна отримати максимальну увагу та безумовну любов батьків, повагу навколишніх. На цій основі згодом і виникає життєва формула дорослого: головне в житті – успіх. Якщо дитина не дотягує до завищених стандартів, які пропагує сім'я, у неї з'являється почуття провини, що теж породжує внутрішні проблеми особистості.

Н. С. Лейтес, вивчаючи вікові передумови обдарованості, розрізняє такі категорії дітей:

I – діти, які відрізняються надзвичайно швидким темпом розумового розвитку, високим рівнем інтелекту загалом, що особливо помітно в дошкільному й молодшому шкільному віці;

II – діти зі звичайним рівнем інтелекту, які лідирують у певних видах занять (наприклад, у деяких напрямках науки або техніки). Ця категорія найчастіше зустрічається серед підлітків і старших школярів;

III – діти, які не досягають помітних успіхів у навчанні або творчих заняттях, але відрізняються неабиякими, своєрідними проявами інтелекту (надзвичайно розвинутою пам'яттю, уявою, спостережливістю). Їм притаманні властивості, які пізніше можуть стати професійно важливими й надати перевагу в певних умовах життя та діяльності. Про дітей цієї групи доцільно говорити як про таких, що мають ознаки потенційної обдарованості [2].

У молодшому шкільному віці виявляється спеціальна обдарованість, ознаками якої є особливі здібності до певного виду діяльності. Здебільшого їх класифікують на такі групи:

— математичні здібності (здатність до сприймання, осмислення та зберігання математичної інформації, математична спрямованість розуму та інтерес до чисел і дій з ними, прагнення до математичного пошуку);

— конструктивно-технічні здібності (технічне мислення, яскрава просторова уява, зацікавленість приладами і конструкціями, прагнення їх удосконалювати і створювати нові);

— загальні художні здібності (здатність до різних видів художньо-творчої діяльності: художнє бачення світу, оригінальність сприймання, підвищений інтерес до художньої діяльності, естетична позиція);

— музичні здібності (музично-ритмічне чуття, музична пам'ять, здатність сприймати музику як форму вираження змісту);

— літературні здібності (образність і виразність мовлення, інтерес до художнього вираження думки, емоційність, творча уява, здатність до мовного вираження душевного стану людини);

— здібності до зображувальної діяльності (здатність правильно оцінити форми, пропорції, положення предметів у просторі, світлотіньова чутливість, здатність відчувати й передавати виражальну функцію кольору, розвинута образна уява й пам'ять).

Обдарованість може розвиватися за сприятливих умов (турбота батьків, спеціальні програми й засоби навчання, гуманне ставлення до дитини тощо). Розвитку творчого потенціалу дитини сприяють допомога дорослих, багате культурне середовище, послідовна й цілеспрямована індивідуальна програма виховання й навчання. Згідно з дослідженнями німецьких учених Герлінди та Ханса-Георга Мелхорнів, майже 50 % розумових здібностей формується в малюків до 4 років, 80 % — до 8 років.

Робота з обдарованими дітьми молодшого шкільного віку вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової аполітичної, розвиваючої,

творчої діяльності. Вона під силу висококваліфікованим, небайдужим до свого предмета вчителям.

Формами роботи можуть бути групові та індивідуальні заняття на уроках і в позаурочний час, факультативи. Зміст навчальної інформації має доповнюватись науковими відомостями, які можуть одержати в процесі виконання додаткових завдань у той же час, що й інші учні, але за рахунок вищого темпу обробки навчальної інформації.

Серед методів навчання обдарованих учнів мають превалювати самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок. Контроль за їх навчанням повинен стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у їх навчанні. Домашні завдання повинні мати творчий, диференційований характер.

Вищеперелічені аспекти, які мають бути органічно вплетені в урок, доповнюються системою позакласної та позашкільної роботи: виконання учнем позанавчальних завдань; заняття в наукових товариствах; відвідування гуртка або участь у тематичних масових заходах; огляди-конкурси, зустрічі з ученими, брейн-ринги тощо.

Індивідуальні форми позакласної роботи передбачають виконання різноманітних завдань, участь в очних і заочних олімпіадах, конкурсах на кращу творчу роботу. Учителі повинні послідовно стежити за розвитком інтересів і нахилів учнів, допомагати їм в обранні профілю позашкільних занять.

Виховна робота з обдарованими дітьми молодшого шкільного віку має відображення в реалізації системи позанавчальної діяльності учнів, яка в певній мірі забезпечує формування толерантної особистості, готової до співробітництва, сприяє розвитку здібностей до творчої діяльності, тобто система, що базується на принципах дитиноцентричної концепції виховання в контексті особистісно орієнтованої педагогіки, обґрунтованої І. Д. Бехом. В основі цієї системи лежать такі інноваційні технології виховання, як гуманно-особистісні технології Ш. О. Амонашвілі, „Авторська школа” О. А. Захаренка, метод колективних творчих справ І. П. Іванова, „техніка Френе” і т.д.

Прикладом для наслідування може бути досвід організації навчально-виховної роботи з обдарованими дітьми в зарубіжній школі: прискорене навчання; збагачене навчання; розподіл за потоками, сетами, бендами; створення спеціальних класів і спеціальних шкіл для обдарованих дітей (відокремлене та спеціальне навчання).

У розвитку обдарованих дітей важливе значення має роль батьків і педагогів, які повинні створити умови для їхнього гармонійного розвитку: атмосферу любові, довіри, уваги до потреб та інтересів. У загальноосвітніх закладах для навчання й виховання обдарованих дітей необхідно використовувати індивідуальні програми з урахуванням їх нахилів, інтересів та здібностей. Ці програми мають відображати

міждисциплінарний, розвивальний характер навчання, головні ідеї пізнання, а не сукупність конкретних фактів; сприяти розвитку різних типів мислення, дослідницьких умінь, навичок самоорганізованості; удосконалювати засоби спілкування і взаємодії з людьми.

Обдаровані діти – майбутній цвіт нації, її інтелектуальна еліта, гордість і честь України, її світовий авторитет. Обдарованість дитини проявляється й розвивається насамперед у творчій діяльності й зумовлюється мотивацією навчальної діяльності, характерологічними та індивідуальними особливостями прояву. Успішне вирішення завдань навчання й виховання обдарованих дітей молодшого шкільного віку, розвиток їхньої обдарованості безпосередньо пов'язані з питанням удосконалення підготовки педагогічних працівників, які мають володіти глибокими знаннями про природу дитячої обдарованості, умінням спілкуватися з обдарованими дітьми, організовувати пізнавальну діяльність, а головне – бачити в кожній дитині творчу індивідуальність!

Список використаної літератури

- 1. Лейтес Н. С.** Возрастная одаренность и индивидуальные различия / Н. С. Лейтес. – М. : Изд-во „Институт практической психологии”, Воронеж : НПО МОДЭК, 1997. – 448 с.
- 2. Лейтес Н. С.** Способности и одаренность в детские годы / Н. С. Лейтес. – М. : Знание, 1984. – 80 с.
- 3. Матюшкин А. М.** Концепция творческой одаренности / А. М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 29 – 33.
- 4. Моляко В. А.** Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / В. А. Моляко // Вопросы психологии. – 1994. – № 5. – С. 86 – 95.
- 5. Чудновский В. Э.** Одаренность в детские годы / В. Э. Чудновский. – М. : Просвещение, 1984.
- 6. Чудновский В. Э.** Одаренность : дар или испытание / В. Э. Чудновский, В. С. Юркевич. – М. : Знание, 1990. – 80 с.
- 7. Янковчук М. М.** Развитие обдарованості : практичний досвід / М. М. Янковчук // Обдарована дитина. – 2008. – № 2. – С. 47.

Ветрова О. Д. Проблема обдарованості в дітей молодшого шкільного віку

У статті висвітлено проблему обдарованості дітей молодшого шкільного віку. Розглянуто й проаналізовано особливості дітей цього вікового періоду та їхній вплив на подальший розвиток здібностей та інтелекту.

Ключові слова: молодший шкільний вік, обдарованість, обдаровані діти, здібності, інтелект.

Ветрова О. Д. Проблема одаренности в детей младшего школьного возраста

В статье освещена проблема одаренности детей младшего школьного возраста. Рассмотрены и проанализированы особенности детей данного

возрастного периода и их влияние на дальнейшее развитие способностей и интеллекта.

Ключевые слова: младший школьный возраст, одаренность, одаренные дети, способности, интеллект.

Vetrova O. D. The Problem of Giftedness in Children of Primary School Age

The article describes the problems of gifted children of primary school age. Considered and analyzed characteristics of children of this age period and their impact on the further development of abilities and intelligence.

Key words: primary school age, giftedness, gifted children, abilities, intelligence.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 373.2.015.31:7

О. О. Дронова

ВИКОРИСТАННЯ „ПЕРСОНАЛІЇ” МАРІЇ ПРИЙМАЧЕНКО В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБУДЖЕННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У сучасній дошкільній освіті актуалізуються питання соціального взаємовпливу та взаємопроникнення різних культур, розробки адекватних педагогічних технологій, спрямованих на визначення дитиною своїх можливостей, відкриття потенцій, знаходження способів вираження власного світовідчуття.

Унікальним знаком культури вчені визначають персоналію. Це особливий вид символу, який несе інформацію щодо пріоритетів соціальної діяльності відомих людей, результатом якої є універсальні цінності. У персоналіях знаходять своє відображення такі концепти, як колективізм та індивідуальність; орієнтація на стосунки й бажання успіху й визнання; традиція й новизна; краса й користь. Усі вони за своєю суттю є презентацією соціально зумовлених цінностей (С. А. Золотарьова).

У статті ставимо мету розкрити можливості використання персоналії Марії Приймаченко в педагогічних технологіях пробудження художньо-творчої активності дітей 5 – 6 років.

Категорія „активність” у наукових роботах трактується по-різному: спосіб задоволення потреб особистості (А. Маслоу, А. В. Петровський, В. А. Петровський), психологічна структура діяльності (О. М. Леонтьєв), спосіб самовираження і самоздійснення особистості в житті, за якого досягається (або не досягається) її якість як цілісного, самостійного